

Стручни рад/ Professional paper

УДК/UDC: 502.131.1:338.1(497.11)
330.341.1

doi:10.5937/bizinfo1901085N

ПРИВРЕДА И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ У НАЦИОНАЛНИМ ОКВИРИМА

ENVIRONMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NATIONAL FRAMEWORK

Биљана Николић

Висока техничка школа струковних студија Звечан

Сања Марковић¹

Висока техничка школа струковних студија Звечан

Ана Грбић

Студент мастер академских студија, Београд

Сажетак: *Предузећа у Републици Србији се налазе пред изазовом да буду још иновативнија, продуктивнија и профитабилнија а истовремено још одговорнија и одрживија. Савремени токови привреде, флексибилни услови привређивања и турбулентно окружење захтевају савремену организацију која се као динамички систем перманентно мења, усавршава и прилагођава окружењу у којем обавља своје пословне активности. Промовисање одрживог развоја представља радикалан заокрет у концепцији заштите животне средине. Основна идеја јесте што чврстије повезивање економског раста и развоја и проблема животне средине. Идеја одрживог развоја је убедљивија уколико се тумачи као начин да додатни ниво развоја може бити друштвено непотребан уколико се животна средина угрози, односно ако већа неједнакост у расподели води лошем животу читаве заједнице. Због тога пословање на друштвено одговоран начин постаје кључна тема и*

¹ sanjemark045@gmail.com

императив савременог пословања предузећа, с обзиром да се пословање одвија у окружењу о коме се мора водити рачуна.

Кључне речи: *одрживи развој, организације, предузећа, привреда*

Abstract: *Enterprises in Republic of Serbia are facing challenge to be being more innovative, more productive and more profitable and at the same time more responsible and sustainable. Modern economy flows, flexible business conditions and turbulent environment require a modern organization that permanently changes, improves and adapts to the environment in which it performs its business activities as a dynamic system. Promoting sustainable development represents a radical shift in the concept of environmental protection. The basic idea is that the connection between economic growth and development and environmental problems is more strongly linked. The idea of sustainable development is more convincing if it is interpreted as a way that an additional level of development can be socially unnecessary if the environment is threatened, or if greater inequality in the distribution leads to the bad life of the entire community. Therefore, the business in a socially responsible way becomes a key topic and imperative of the modern business of the enterprises, since the business takes place in an environment that must be taken care of.*

Key words: *sustainable, development, enterprises, economy*

1. УВОД

Одрживи развој (Sustainable Development) је централна тема савремене науке и праксе. Настао је и развијао се као стратегија и рационални одговор човечанства на изазове глобалне еколошке кризе и прерастање савремене цивилизације у својствено „светско друштво ризика“. Зато обезбеђивање, усклађеног и интегралног економског, технолошког, социјалног и културног развоја, који је примерен стандардима заштите и унапређивања животне средине, једино може водити повећању квалитета живота као високој вредности, чему тежи модерна цивилизација.

Остваривању стратегије одрживог развоја као модерној друштвеној вредности највише може допринети одрживи економски развој на микро и макро нивоу. Ефекти функционисања предузећа одражавају се на природни систем целе планете, па зато поред широког спектра економских функција које обављају предузећа имају и врло значајне неекономске функције, које представљају кључан фактор еколошке равнотеже (Марковић, Михајловић, Денић, 2015). Новонастале промене у погледу захтева окружења утичу и на промене у самим предузећима, пре свега, промене у начину рада и коришћењу ресурса које ће бити у складу са захтевима и сигнаlima која стижу из окружења (Marković,

Miletić, 2015, стр. 237). За примену друштвено одговорног пословања у земљама које се налазе у процесу транзиције неопходна је одговорност свих друштвених чинилаца. Нарочито је важна улога државе у процесу транзиције, доношењем и спровођењем закона, мера економске и социјалне политике које ће се заснивати на принципима друштвено одговорног пословања (Добричанин, Тодић, Лукић, 2018, стр. 66).

Предузећа у којима друштвена одговорност представља интегрални део њихових стратегија највероватније ће преживети изазове које нам доноси будућност (Moller, 1997, стр. 56). Између осталог одрживи развој у економији подразумева критичко, одговорно и активно одношење привредних субјеката према свим елементима еколошког управљања који се односе на обављање економских активности а садржане су у "Пословној повељи за одрживи развој („Business Charter For Sustainable Development“, 1991) и међународним и националним стандардима ISO 14000.

2. ИНДИКАТОРИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Глобализација светског друштва, посебно процеси економске глобализације, учинили су свет релативно јединственим простором на коме се обављају комплексни процеси међузависности и међуутицаја људи, народа, култура, религија, привреда држава итд. Иако је тешко издвојити поједине облике глобализације из целине њихових деловања, ипак, може се рећи да се по свом значају у први план пробија економска и еколошка глобализација која се најдоследније и најинтезивније реализује.

Као облик „глобализације тржишне привреде“ (Месарић, 2006) економска глобализација увећава и усложњава економске односе (трговинске везе, токове капитала, инвестиције, финансијске токове, трансфер технологија итд.) тежећи ка стварању „глобалне тржишне цивилизације“ (Покрајац, 1997). Истовремено, економска глобализација под утицајем процеса информатизације, приватизације, научно-технолошког развоја, поставља нове стандарде ефикасности који превазилазе границе националне и регионалне економије.

Успешност и развијеност привреде и друштва процењује се на укупном светском тржишту и уз уважавање савремених параметара раста и развоја пре свих, параметара (индикатора) одрживог развоја. Према документацији ОУН индикатори одрживог развоја су:

- *социјални индикатори*: борба против сиромаштва, динамика становништва и његова одрживост, унапређење образовања и

- јавне свести, заштита и унапређење здравља људи, промовисање одрживог развоја људских насеља,
- *еколошки индикатори*: заштита квалитета и понуде извора свеже воде, заштита океана, мора и приобаља, интегрисани приступ планирању и управљању земљиштем, управљање осетљеним екосистемима, борба против дезерфикације и суше, одрживи развој планине, промовисање одрживог развоја пољопривреде и села, борба против уништавања шума, заштита биолошке разноврсности, еколошко управљање отровним хемикалијама, еколошко управљање опасним отпадом, безбедно и еколошко управљање радиоактивним отпадом,
 - *институционални индикатори*: повезивање животне средине и развоја у процесу одлучивања, наука у служби одрживог развоја, национални механизми и међународна сарадња у изградњи капацитета у земљама у развоју, међународни институционални механизми, информације за одлучивање, јачање улоге главних група (Николић, 2012).

Једна од кључних стратегија развоја савременог друштва настала у последњих десетак година је стратегија одрживог развоја. Стратегија одрживог развоја је рационалан одговор на кључне проблеме развоја савремене цивилизације у условима глобализације света. Ова стратегија није само одговор на проблеме који настају нарушавањем еколошке равнотеже (првенствено услед неадекватних економских активности). Она је нешто знатно више од усклађивања односа на релацији човек-друштво-природа, јер садржи ширу развојну стратегију утемељену на усклађеном укупном друштвеном развоју.

У литератури постоји велики број дефиниција везаних за одрживи развој али се најчешће наводи дефиниција која је дата у књизи Наша заједничка будућност (Our Common Future), насталој као извештај Светске комисије за животну средину и развој из 1987. године, која гласи да одрживи развој јесте развој који излази у сусрет потребама садашњице, а да не угрожава способност будућих генерација да задовоље своје сопствене потребе (Our Common Future, 1987).

Као светски концепт развоја човечанства одрживи развој је званично промовисан 1992. године на конференцији Уједињених нација о животној околини и развоју, у документу „Споразум о околини и развоју-АГЕНДА 21“. У најкраћем, тај документ односи се на сложени систем праћења, мерења и отклањања свих облика нарушавања природне и животне средине, коришћењем наведених социјалних, економских, еколошких и институционалних индикатора одрживог развоја. Управо почев од 1992. године, сматрају неки аналитичари, у

свету започиње „еколошка револуција“, после које више неће бити исто као пре, посебно у економској сфери. Worldwatch Institute из Њујорка назвао је „еколошка револуција“ највећом економском и друштвеном применом у људској историји (Galjak, Nikolić, 2012).

Изградња одрживог друштва на националном, регионалном и глобалном нивоу, на почетку трећег миленијума, опсесивна је тема у свету развијених. Процеси глобализације и интеграциони европски токови још више су актуелизовали концепт и стварност одрживог развоја у њиховом комплексном садржају, као усклађени интегрални, економски, технолошки, социјални и културни развој са условима животне и природне средине. Тако схваћен концепт одрживог развоја, подразумева решавање „привредних проблема, проблем сиромаштва и незапослености, проблем образовања, здравља људи, развоја људских насеља, примену еколошких технологија, промену у начину понашања, еколошки менаџмент, заштиту природних ресурса итд.“ (Хафнер, 2002).

Европске перспективе заједничког живота бројних народа и држава укључују остваривање одговорности у свим облицима развоја, а посебно у одношењу људи и друштва према животној и природној средини. На том плану одигравају се значајне промене, не само у нормативној сфери и изградњи правне регулативе, свеобухватне еколошке политике и конзистентне стратегије одрживог развоја у националним међунационалним оквирима и интеграцијама. Промене се дешавају и у економској стварности тих друштава, чиме се усклађују економске активности с еколошким императивима, односно смањује и елиминише најзначајнији чинилац нарушавања еколошке равнотеже (Милутиновић, 2012). Одговорно понашање у економским активностима састоји се у усклађивању привредне делатности са еколошким стандардима и критеријумима одрживог развоја, што значи разумно и рационално одношење према ограниченим природним ресурсима. Савремена економија и у теорији и у пракси све више напушта технократско-продуктивистичку парадигму развоја и окреће се промишљењу и реализацији нових пројеката развоја који су у мањој или већој мери у хармонији са природом и достигнутом нивоу цивилизацијског развоја.

3. ОДРЖИВИ РАЗВОЈ-ИЗАЗОВ ЗА СРПСКУ ПРИВРЕДУ

Привреда Републике Србије и српско друштво, као привреда и друштво у транзицији, изградиле су и граде активан однос према концепцији одрживог развоја, али је стање у тој области оптерећено бројним нерешивим проблемима, потешкоћама и ограничењима. Стање у нормативној сфери у области одрживог развоја је релативно

задовољавајуће, али проблеми и потешкоће јављају се у примени санкционисања коришћења еколошких прописа.

У реализацији и остваривању мера и задатака и стратегије одрживог развоја у економској сфери настају неусаглашености и отворени проблеми због лоших перформанси и неразвијености привреде Р. Србије:

- транзиција привреде и друштва у нас има обележје и карактеристике закаснеле транзиције,
- српска привреда и друштво више од једне деценије заостају и назадују, између осталог, због крупних социјално-економских и политичких промена (ломова) у том периоду: распад бивших државних заједница (СРЈ, па потом и државне заједнице Србије и Црне Горе), НАТО агресија и огромна економска и људска разарања, ратни међународни конфликти, међународне санкције, криза и распоред вредносног система, социјално-класно раслојавање, економска криза, опадање стандарда и појава сиромаштва,
- крупни проблеми у одвијању процеса приватизације (промене модела, спорост, отпори, проблем правилности),
- бирократска спорост и инертност у друштвеним променама у свим сегментима који су значајни за реализацију стратегије одрживог развоја,
- тежак социјално-економски проблем незапослености у дужем временском периоду и настајање социјалних проблема на тој основи,
- превелика очекивања и зависност од иностраних донатора и инвеститора чиме се ствара менталитет преживљавања и беспомоћности, уместо максималног активирања сопствених потенцијала, стварање базичног социјалног концензуса у реализацији реформских задатака (опширније видети: Хафнер, 2002).

Из оваквих проблема логично је и постојање диспропорција, неповезивање и недовољног повезивања привредног и друштвеног развоја Републике Србије са стратегијом одрживог развоја како је та стратегија дефинисана на светском плану. Овде ћемо указати на неколико битних структурних проблема привредног и друштвеног развоја које би требало решавати ако се жели потпуније остваривање концепта одрживог развоја. Ради се о проблему активније улоге државе у реализацији одрживог развоја, проблему развоја привреде са становишта упошљавања расположивих људских ресурса чиме се смањује проблем незапослености и проблем сиромаштва.

4. ПЕРСПЕКТИВЕ-ОГРАНИЧЕЊА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Када се ради о сагледавању улоге државе у усклађивању привредног развоја са концептом одрживог развоја, мора се истаћи да је та улога одлучујућа и у свету и код нас. Та је улога значајна кроз различите облике социјалне, економске, еколошке и институционалне подршке реализације одрживог развоја. Није случајно што најразвијеније земље света свим расположивим средствима штите своје привреде, али и активно делују превентивном, развојним и санкционим мерама на унапређивање стања у области интегралне заштите животне средине (Надић, 2011).

Улога државе је пресудна, пре свега, у институционалном и нормативном уређивању односа и стању у овој области, као и реализацији адекватне политике одрживог економског развоја, уз поштовање принципа да трошкове деградације природе „плаћа загађивач“. Тиме се природни развој усаглашава са еколошким захтевима и стандардима који имају тенденцију поопштравања. Једно од кључних опредељења нове стратегије развоја јесте да обезбеди да економска активност у целини не угрожава репродуковање обновљивих природних ресурса, биљних и животињских врста и еко система, као и да обезбеди рационално коришћење необновљивих природних ресурса, какви су енергенти, металне и неметалне сировине. На тај начин обезбеђује се да садашње генерације сачувају и унапреде ресурсну базу за будуће генерације. Дакле, у привредном развоју држава би требала да економском инструментима утиче на цену производа и услуга приморавајући привредне субјекте да се придржавају еколошких стандарда и прописа (Вујошевић, Божовић, 2001).

У нашој привреди, недовољан је утицај државе на оптерећење цене производа, посебно у прљавим технологијама и то првенствено из социјалних разлога. Из групе економских инструмената, који се користе за решавање еколошких проблема, посебна пажња даје се еколошким порезима. Иако ови порези имају много већи значај у развијенијим земљама и то пре свега на тлу Европе, они су присутни и у недовољно развијеним земљама (Стојановић, Ђорђевић, 2017, стр. 32). Примена строжих санкција за непоштовање еколошких стандарда готово да би затворила већину наших индустријских капацитета. На другој страни, ниским увозним дажбинама стимулише се увоз еколошке опреме и чистих технологија, чиме се даје почетна стимулација предузећима да

унапреде стање у овој области. Овде би требало нагласити једну чињеницу а то је да без поштовања еколошких стандарда у свим фазама производње роба и услуга неће бити могуће њихово пласирање на развијеним иностраним тржиштима, посебно у Европској унији и Америци. У будућности то ће представљати крупну препреку нашој привреди за снажнији приступ међународним тржиштима.

Интервенционалистичка улога државе у политици одрживог развоја присутна је посебно у домену економских утицаја на остваривање и примењивање еколошких принципа и стандарда пословања. Као инструменти економско-еколошке политике могу се навести следећи:

- еколошки порези којима се еколошки трошкови инкомпорирају у цену производа, чиме се обезбеђује дестимулација производње еколошких неприхватљивих производа,
- еколошка превенција или примена начела „предвидети најгоре“ којом се применом еко-стандарда спречавају нежељене еколошке последице,
- фаворизовање еко-технологије и „зелених пројеката“ односно стимулација чистих технологија,
- еколошка стандардизација,
- еколошка едукација и развој еколошке свести и културе,
- развој одговорних демократских друштва, са израђеном правном државом, слободним медијима, људским правима у којима се само могу остварити еколошко-економски циљеви (Николић, 2012).

У остваривању овако пројектованих задатака и улога државе у хармонизацији привредног и одрживог развоја значајно расте и њена одговорност. Зато, ако се даје укупна оцена њеног деловања у том смислу, та оцена мора садржавати критично вредновање укупне еколошке и економске ситуације, али и вредновање укупне еколошке и економске ситуације, као и вредновање и других социјалних и институционалних параметара. У својој укупности може се рећи да недостају конзистентне дугорочне стратегије привредног развоја, текући и структурни проблеми у привреди, њено техничко-технолошко заостајање, као и немогућност реализације стратегије одрживог развоја, што говори о још увек недовољној улози у правцу бржег економског и еколошког развоја.

5. ЗАКЉУЧАК

Транзиција привреде и друштва у Републици Србији може бити успешна онолико колико српска привреда и друштво реализују комплексне циљеве стратегије одрживог развоја. Р. Србија данас није у

ситуацији да бира хоће ли да се укључи у свет глобализоване светске економије и нових технологија, односно да настави започете тржишне и политичке реформе. Она се већ определила за прикључење Европској унији са свим економско-правним, политичким, административним и еколошким последицама таквог избора.

Међутим, Р. Србија може и треба да бира, односно пажљиво да трасира стратешке координате свог привредног, технолошког и социокултурног развоја, у складу са затеченим околностима и потребама будућих генерација. С обзиром на то да глобалне промене у структури производних фактора показују све већу доминацију и супериорност тзв. нематеријалних фактора економског раста као што су знање, информације, организација, култура, информисање, образовање, правни систем, Р. Србији не преостаје ништа друго него да прихвати стратегију ослоња на развој људског капитала. То, према искуствима економско-технолошки најнапреднијих земаља, доноси највећу стопу додате вредности по јединици уложеног рада и капитала.

Зато је избор Републике Србије данас опредељење за економију засновану на знању која ће већ сутра доминирати њеном привредом. Нашој држави је потребно широко коришћење знања у свим аспектима живота. То знање треба да проистиче, пре свега, из тржишне економије, односно на основу финансирања из приватних извора, а нарочито из конкурентског сектора услуга, али и да се подстиче од стране државе.

Подстицај знања развоју привреде и друштва у нашој земљи могућ је и на основу напретка комуникација, бољих системских информација и установљења модела електронске владе. Такву економију Р. Србија може да замисли и спроводи као стратешки задатак, дефинишући следећа подручја и правце промена у циљу одрживог развоја друштва:

- привреду засновану на знању, као квалитативну одредницу стратешког развојног процеса;
- структуру и квалитет одрживе економије и привредног система;
- начин остваривања и довршетка одрживих економских реформи;
- адекватно макро-економско окружење и избор економске политике;
- систем одрживе производње и потрошње;
- унапређење система образовања и васпитања;
- развој и унапређење информационо-комуникационих технологија;
- одрживу научно-технолошку политику и систем;
- заштиту и унапређење интелектуалне својине (Национална стратегија одрживог развоја, 2008-2017).

Посматрајући глобално, институционални аспект одрживог развоја је до сада показао бројне недостатке које би требало у наредном периоду отклонити. Пре свега се мисли на измене у међународним уговорима у области заштите животне средине, увођење нових регулатива у међународном управљању концептом одрживости, избегавање конфликта приликом закључивања мултилатералних споразума, јачање јавно-правних партнерстава и мрежа и националних државних органа које ће се бавити овом проблематиком, а свакако и подизање свести свих грађана када је реч о питању одрживог развоја. Република Србија је усвајањем Националне Стратегије одрживог развоја показала озбиљну намеру да се бави овим питањем, будући да је то један од предуслова да приступи Европској унији. Стратегијом је, осим економске, социјалне и еколошке димензије, предвиђен и институционални оквир. Од усвајања Стратегије дошло је до погоршања економске ситуације, услед економске кризе која делује на глобалном нивоу, што је довело до привременог одустајања од оснивања нових институција одрживог развоја.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Вујошевић, М., Божовић, Б., 2001. Шта држава треба да обезбеди за увођење европског законодавства у систем планске заштите животне средине. У: *Зборник са научно стручног скупа Планска и нормативна заштита простора и животне средине*, Београд: Асоцијација просторних планера Србије, 289-298.
2. Galjak, M. and Nikolić, V., 2012. Barriers to participation in programs for adult education in environmental education. *Journal Technics Technologies Education Management*, 7(2), pp. 716-723.
3. Dobričanin, S., Todić, M., Lukić, N., 2018. Prepreke za sprovođenje društveno odgovornog poslovanja u Republici Srbiji. *Bizinfo (Blace)*, 9(2), pp. 65-80.
4. Marković, S., Miletić, V., 2015. Social responsibility as a factor of successful management of enterprises in Serbia: A case study. *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, 12(3), pp. 237-248.
5. Marković, S., Mihajlović, D., Denić, N., 2015. Društvena odgovornost preduzeća u funkciji ostvarenja ciljeva održivog razvoja. *Ecologica*, Vol. 22, No. 79, str. 508-512.
6. Mesarić, M. 2006. Obrisi novog, socijalno pravednog, ekonomski učinkovitog i ekološki održivog modela. *Ekonomski pregled*, 57(12), 939-968.
7. Milutinović, S. 2012. Odnos održivosti i održivog razvoja. *Teme*, vol. 36, br. 2, str. 597-613

8. Moller, K. 1997. *Social Responsibility as a Corporate Strategy*, Perspectives on Business and Global Change, 11/1, 65
9. Nadić, D. 2011. Održivi razvoj i principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Srbije. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 5(6), str. 213-224
10. Национална стратегија одрживог развоја, 2008-2017. [online] Доступно на: <<http://www.zurbnis.rs/zakoni/Nacionalna%20strategija%20odrzivog%20razvoja.pdf>> [Приступљено 15.01.2019.].
11. Николић, Б., 2012. Развој привреде и одрживи развој. Магистарска теза: *Предузеће као организација учења у функцији заштите животне средине*, Ниш: Факултет заштите на раду.
12. Our Common Future, 1987. *Report of the World Commission on Renvironment and Development*, United Nations, [online] Доступно на: <http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf> [Приступљено 15.01.2019.].
13. Покрајац, С., 1997. Еколошка економија, еколошки менаџмент и одрживи развој. *Зборник радова са XXII Међународног саветовања „Наука, технолошки развој и квалитет живота“*, Херцег Нови.
14. Stojanović, M., Đorđević, M., 2017. Ekološko oporezivanje u Čileu, *BizInfo (Blace)*, 8(1), str. 31-40.
15. Хафнер, П. 2002. Одрживи развој привреде Србије, *Економске теме*, бр. 4, стр. 49-56.

Рад је примљен: 25.03.2019.

Прихваћен за објављивање: 14.04.2019.

Received: 25 March, 2019

Accepted: 14 April, 2019

